

Mobile likestillingsaktører: Fra «stivnet» til «villet» likestilling.

Italienske kvinners komparative erfaringer med arbeid og familie i Italia og Norge

Mobile gender egalitarian actors: From «frozen» to «chosen» gender equality.

Italian women's comparative experiences related to work and family in Italy and Norway

Lise Widding Isaksen

Professor, Sosiologisk Institutt, Universitetet i Bergen

E-post: lise.isaksen@uib.no

SAMMENDRAG

Denne artikkelen diskuterer hvordan italienske kvinner med høy utdanning bruker og kombinerer likestillingsorienterte velferdstjenester i Norge. Finanskrisen som rammet Italia i 2008 førte til at spesielt unge mennesker med høy utdanning forlot landet, og mange har slått seg ned i Norge. En del av den normative motivasjonen som preger denne mobiliteten er aktørenes forestillinger og ønsker om selvrealisering og likestilling. Det er derfor interessant å undersøke hvordan de forholder seg til velferdsstatens struktur og politikk på den ene siden og hverdagslivets praksiser på den andre siden. Basert på et mindre utvalg italienske kvinner som er unge mødre i Norge, diskuterer artikkelen aktørenes familie-jobb tilpasninger og de sosiale meninger de knytter til sine valg og muligheter. Hensikten er å undersøke hvordan immigrantene sammenligner, utfordrer og kombinerer ulike former for barneomsorg i Norge og Italia.

Nøkkelord

Likestilling, velferd, migrasjon, italiensk familisme, finanskrisen, barneomsorg, Norge, Italia

ABSTRACT

This article discusses how highly educated Italian women use, experience and adjust to welfare services related to family and work in Norway. After the financial crisis hit Italy in 2008, the numbers of young, well-educated Italians leaving the country increased. Many of them settled in Norway. This mobility among highly skilled people has some interesting social meanings and expectations about meritocracy and gender equality. How young Italians use and combine different interactions between local welfare structures and policies on the one side with everyday practices on the other side, is therefore relevant and interesting to explore. Based on a small selection of young Italian mothers living in Norway, the article discusses their adjustments to gender equality-oriented welfare services and the social meanings actors attach to the use of the services. The aim of the article is to explore how Italian migrants compare, challenge and combine childcare practices in Norway and Italy.

Keywords

Gender equality, welfare state, migration, Italian familism, financial crisis, childcare, Italy, Norway

INNLEDNING

Hvordan bruker italienske kvinner velferdsytelser når de gjør jobb-familiebalanser i Norge? Dette spørsmålet skal denne artikkelen drøfte. Hensikten er å belyse hvordan unge italienerne tilpasser seg, bruker og kombinerer ulike velferdstjenester som er relatert til dagens likestillingsprosesser. I Norge tar kvinnene i bruk både velferdsytelser som de kjenner fra hjemlandet og tjenester som ikke er tilgjengelige i Italia. Når de etablerer seg her med norske partnere og får barn, initieres refleksjoner om likheter, variasjoner og forskjeller mellom norske og italienske måter å organisere barneomsorg, likestilling og velferd på.

Italienerne som i dag er i alderen 25-45 år, har vokst opp i et velferdsregime som defineres som katolsk, konservativt og korporativt (Esping-Andersen 1990). Kulturen preges av en sosial katolisisme som legger vekt på konservative familieverdier, støtte til en mannlig forsørgermodell og en forestilling om at yrkesaktive mødre er skadelig for familien (Esping-Andersen 1996, Emmenegger 2010). Flere politiske og sosiale prosesser som skulle fremme en aktiv velferdspolitik og mer likestilling, stagnerte og «stivnet til» etter finanskrisen i 2008 slo inn i landets politiske økonomi (Saraceno 2016). En respons på dette er økt utvandring fra Italia. Denne mobiliteten er preget av at det først og fremst er unge mennesker med høy utdanning som reiser, og drivkraften er misnøye med manglende muligheter til å få jobber i forhold til utdanningsnivå og kompetanse (Scotto 2015).

De som forlater Italia og slår seg ned i Norge, foretar en reise fra et konservativt og katolsk velferdsregime til en sosialdemokratisk velferdsmodell basert på en aktiv familie- og likestillingspolitikk som støtter opp om «dual earner/dual carer» modellen orientert mot likestilling hjemme og ute. Innvandrere fra land med kjønnskonservative velferdsregimer som bosetter seg i Norge, beveger seg mellom ulike institusjonelle kontekster, og får

erfaringer fra forskjellige måter å gjøre likestilling på. Kvande og Bye (2016) peker på at en slik dobbelt-posisjon der man er både innenfor og utenfor samtidig er en konstruktiv posisjon for produksjon av samfunnsvitenskapelig kunnskap.

Studier av migrasjon fra Sentral- og Sør-Europa til Norge, og migrantenes bruk av lokale velferdsytelser har primært fokusert på mannlige arbeidsinnvandrere og hvordan de bruker fedrekvoten (Kvande og Bye 2016). I den nye mobiliteten fra Italia til Norge er foreløpig mødres erfaringer med lokal velferd og likestillingsrelaterte ytelser et lite utforsket tema selv om antall italienske innvandrere er økende. I 2008 kom 1040 italienske menn og 474 kvinner til Norge. I 2014 var antallet italienske immigranter nesten doblet; 2291 menn og 1234 kvinner bosatte seg her i landet (SSB 2015).

VELFERD, MIGRASJON OG LIKESTILLING

En sentral antakelse i forskning om økonomisk migrasjon har vært at migranter generelt foretrekker å bosette seg i land med generøse velferdstjenester fordi det øker den økonomiske tryggheten (Borjas 1999). En slik hypotese har implisitt handlet om menn som forsørgere og migranter. I dag er både kvinner og menn familieforsørgere, og derfor kan individers migrasjon også være motivert av å få bedre muligheter til å skape balanse mellom jobb og familie og være like viktig som tilgang til arbeid (Esping-Andersen mfl. 2013).

Familienormer og verdier blant innvandrere kan variere både mellom og innad i ulike etniske grupper, og mellom minoritets- og majoritetsbefolkningen. I offentlig debatt er det både en implisitt og eksplisitt engstelse for at innvandrere skal etablere sosiale familiepraksiser som kan underminere eller forsinke likestillingsprosesser (Eggebo 2010). Bjørnholt og Stefansen (2018) peker på at slike bekymringer kan ha en tendens til å «andre-gjøre» innvandrere og/eller utelate mer kritiske blikk på sosiale variasjoner i majoritetsbefolkningens likestillingspraksiser. Det kan derfor være viktig å innta et perspektiv som unngår «andre-gjøring», og som heller utforsker det sosiale og kulturelle mangfoldet av likestillingspraksiser som skapes i befolkningen som helhet. Unge og velutdannede italienere som forlot landet i kjølvannet av finanskrisen i 2008, ser ikke seg selv som «de andre» eller som «innvandrere» i nord-europeiske land. De har et selvilde som «mobile folk» med evne til å omsette egen kompetanse på arbeidsmarkeder til fordel for seg selv og for arbeidsgivere (Scotto 2015). Den studien som analyseres her, er basert på unge italienske kvinner med høy utdanning som har barn med og bor sammen med norske partnere i Norge. I det følgende skal jeg forstå dem som «mobile likestillingsaktører» som beveger seg mellom ulike institusjonelle kontekster der ulike likestillingsprosesser er på gang. De har komparative erfaringer som er viktige kilder til vitenskapelig kunnskap om forskjeller og likheter mellom likestillingspraksiser i Norge og i Italia.

LOKAL VELFERD OG MIGRANTER SOM AKTØRER

Kulturelle og sosiale normer er ikke et sett av delte verdier og meninger som forårsaker handlingsorienteringer som går i en og samme retning, men kan heller beskrives som et «repertoar» eller en verktøykasse aktører bruker når de konstruerer handlings-strategier (Swidler 2001). Når migranter utfolder seg som «mobile likestillingsaktører», tar de i bruk flere og ulike deler av verktøykassen som er gjort institusjonelt tilgjengelig for dem. Aktørers enkelthandlinger er vevd inn i lokale og globale institusjoner og i historiske prosesser (Giddens 1990). Konteksten her er den norske velferdsstatens institusjonelle struktur som et sosialpolitisk rom eller en «mulighets-struktur» (Ellingsæter 2006). Sentralt i analysen er aktørenes hverdagspraksis. En slik tilnærming er inspirert av Smith (1987, 2005) og hennes argument om at institusjonelle endringer først og fremst skapes av menneskers hverdagserfaringer og hvordan de organiserer sosiale og lokale praksiser som er knyttet til institusjoner.

Nyere studier av migranters erfaring med bruk av likestillingsorienterte velferdsytelser viser at aktører mikser og kombinerer kjente og/eller ukjente tjenester (Bjørnholt og Stefansen 2017, 2018; Kvande og Bye 2016; Odden 2016). Bjørnholt og Stefansen (2017, 2018) finner at polske foreldre som bruker likestillingsorienterte velferdsytelser, mikser lokale tjenester med omsorgsformer fra hjemlandet. For eksempel kan polske fedre på pappa-permisjon dele hverdagens barneomsorg med en bestemor på barselsbesøk. Dermed får ytelsene et islett av både lokale og transnasjonale praksiser. Noen polske foreldre endrer daglig praksis i barnehager ved å forhandle fram ordringer i barnehagen slik at ens barn kan få spise varm mat medbrakt på termos, og slippe brødmåltider hele tiden (Bjørnholt og Stefansen 2018). Andre studier av polske småbarnsmødre i Norge viser til positiv respons på nye erfaringer med den økonomiske tryggheten velferdsstaten tilbyr småbarnsfamilier. Derimot er de mer ambivalente og skeptiske til organiseringen av offentlig barneomsorg og institusjonenes sosialiseringnormer (Odden 2016). Kvande og Bye (2013) finner at fedre fra Sør- og Sentral- Europa som bor i Norge, tar i bruk fedrekvoten og deltar i likestillingsorienterte sosiale praksiser på måter de ikke ville ha gjort i hjemlandet.

I nyere forskning om italiensk migrasjon til Nord- Europa etter finanskrisen (Scotto 2014) har fokuset på den ene siden vært satt på italieneres relasjoner til offentlige arenaer som arbeidslivet, politikken og utdanningsinstitusjoner (Scotto 2014). På den andre siden har søkelyset vært satt på ulike sider ved familiesolidaritet mellom generasjoner og transnasjonale familieliv (Baldassar 2011; De Tona 2011). Basert på studier av italienske migranter i flere generasjoner og i ulike deler av verden, finner Baldassar (2011) at italienske immigranter ofte reproducerer det de forestiller seg er «italiensk» omsorg for familien. Det vil si en omsorgspraksis basert på samtidig fysisk tilstedeværelse og tette emosjonelle bånd. Når det gjelder italienske kvinners bruk av velferdsytelser i nordiske velferdsstater er det for tiden lite kunnskap. Den nye migrasjonen fra Italia til Norge er derfor en historisk mulighet som åpner for studier som kan undersøke hvordan italienske migranter i Norge bruker mulighetene velferdsstaten tilbyr dem, og om de på noen måter reproducerer «italienskhet». Denne studien bidrar dermed til å belyse norske familie-likestillingsordningers svakheter og styrker.

For å svare på problemstillingene som reises, skal første del av artikkelen beskrive trekk ved sosiale forhold som italienske kvinner i Norge bruker som klangbunn når de sam-

menligner erfaringer i Norge og Italia. Her beskrives hovedtrekkene ved den norske og den italienske velferdsmodellen. Det legges spesielt vekt på organisering av kjønnsbestemte arbeidsdelinger og hvordan de er relatert til likestillingsorienterte velferdstjenester som foreldrepermisjon, barneomsorg og kvinners integrasjon i arbeidsmarkedet. For å unngå at analysen skaper fastlåste bilder av aktører som beveger seg mellom to statiske velferdsmodeller, er beskrivelsene av velferdsmodeller i Italia og Norge konsentrert om at dette er kontekster i bevegelse og endring. Deretter presenteres prosjektets empiriske utvalg og forskningsdesign. I analysen av intervjuene blir deltakernes måter å lage individuelle likestillingspraksiser belyst, og avslutningsvis diskuteres aktørenes hverdagspraksiser og betydningen tilgang til velferdsordninger har for utvikling av familie- og jobb-balanser.

DATA OG UTVALG

Målet med studien er å utforske et nytt samfunnsfenomen, migrasjon fra Italia til Norge, og studien har derfor en eksplorativ karakter. Referanserammen til prosjektet var eksistensen av «løse forestillinger» om fenomenet, og intensjonen var å forske fram relevante problemstillinger og spørsmål som kan anvendes i nye og bredere studier av italienske og andre innvandrere i Norge.

Utvalget er et strategisk tilgjengelighetsutvalg. Det er strategisk fordi informantene ble valgt i henhold til kriterier relatert til spesifikke egenskaper (kjønn, alder og etnisitet) og erfaringer av relevans for prosjektets problemstillinger. Valg av rekrutteringsstrategi var konstruert for å fange opp unge kvinner med høy utdanning, fordi utvandringen fra Italia generelt etter finanskrisen i 2008 var preget av unge og velutdannede mennesker.

Det er et tilgjengelighetsutvalg fordi det er basert på deltakernes villighet til å stille opp (Thagaard 2013). Begrensningene ved et slikt utvalg er at man kan få en majoritet av deltakere som har positive erfaringer, og liten eller ingen deltakelse av informanter med dårlige erfaringer. Dette utvalget består av deltakere som har både positive og ambivalente erfaringer med norske velferdstjenester.

Prosjektets data består av intervjuer med ti deltakere. Seks av dem hadde barn, og det er disse seks mødrene som presenteres og analyseres her. Intervjuene ble gjort i 2013 og i 2014 på norsk/engelsk og/eller en blanding av språkene, tatt opp på lydband og transkribert. Deltakerne hadde på intervju-tidspunktet bodd i Norge mellom ett og fem år. Forskningsprosjektet rekrutterte deltakere fra italienske kultursentre i større norske byer, utdanningsbedrifter som tilbyr italiensk-kurs, skoler, sosiale media og snøballmetoder. De intervjuede var i alderen 25-45 år, de var hvite kvinner med høyskole- eller universitetsutdanning som bodde sammen med norske partnere. Deltakerne i utvalget kom fra ulike sosio-økonomiske kontekster i de urbane nord-områdene i Italia. Dette er regioner som er relativt sekulære og preges av en liberal innstilling til nyere levemåter som samboerskap og sosial aksept av barn født utenfor ekteskap (Meggiolaro 2017). To kom fra industriarbeiderfamilier, to kom fra urbane middelklassefamilier og to fra øvre middelklasse. Foreldrene hadde vært fabrikkarbeidere, omsorgsarbeidere, sekretærer, mekanikere, bønder, doktorer og profesorer. De var vokst opp i familier der mødre hadde vært yrkesaktive på heltid. Fem av dem fødte sitt første barn i Norge, og en av de seks mødrene i utvalget hadde med seg en tre-

åring, men fikk senere to barn til. Barnas norske fedre hadde alle tatt i bruk den obligatoriske delen av pappa-kvoten.

Forskningsprosjektet var designet som en mindre for-studie hvis hensikt var å forske fram relevante forskningsspørsmål til en større komparativ studie på feltet likestilling, migrasjon og velferd. Fokus ble satt på aktørenes egne erfaringer og refleksjoner om likheter og forskjeller mellom norske og italienske likestillingspraksiser og familie- og velferdskulturer. Deltakerne la selv vekt på å utdype og forklare betydningen tilgang til velferdstjenester hadde hatt for dem som yrkesaktive kvinner og nybakte mødre i Norge. Det er intervjumaterialet fra de seks mødrene i utvalget som denne analysen baserer seg på. Siden to av deltakerne hadde tilnærmet identiske handlingsstrategier, består utvalget av seks personer, men bare fem ulike praksiser. Alle personnavn er fiktive.

ARBEID OG MIGRASJON

Dagens mobilitet fra Italia til Norge er forskjellig fra tidligere epoker. Historisk sett har både Sverige og Norge nytt godt av importert italiensk arbeidskraft, spesielt i etterkrigstiden da Italia hadde et stort befolknings- og arbeidskraftoverskudd. Svenske verkstedindustrier, som var i høykonjunktur, manglet ufaglært arbeidskraft, og flere tusen italienere gjorde svensker av seg (IMMI.se). På det norske arbeidsmarkedet har italienere stort sett jobbet som sjømenn i utenriksfart i handelsflåten. På 1960- og 1970-tallet var ekspansjonen i norsk skipsfart helt avhengig av rekruttering av arbeidskraft fra de fattige områdene ved Middelhavet (Ripoll 1968). Det var primært ufaglærte menn som fikk jobb på norske båter, og de søkte seg bort fra fattigdom og arbeidsledighet. I handelsflåten ble de utsatt for utbredt diskriminering fra norske sjøfolk. Ett av de mest populære kallenavn på sør-europeere var «degos» (Schiefløe 2004).

I dag har finanskrisen ført til omfattende endringer i det italienske arbeidsmarkedet og det er andre grupper mennesker som forlater landet. For folk med høy utdanning er det blitt vanskeligere å finne jobb enn det er for de som er ufaglærte (Sciortino 2016). Spesielt er det kvinner og unge som har fått det verre etter 2008. Arbeidsledigheten i aldersgruppen 15 til 24 år var generelt på 38 prosent i slutten av 2012 (Perez og Rhodes 2015), og i 2013 var bare 30 prosent av kvinner mellom 15 og 24 år på arbeidsmarkedet i heltidsjobb (EIGE 2013).

LIKESTILLINGSMODELLER I NORGE OG ITALIA

Studier av kvinners vilkår i markedet, familien og staten i 25 europeiske land viser at samspillet mellom de tre institusjonene utformes på en rekke ulike måter, men det går et markant skille mellom de nordiske velferdsstatene og landene i Sør Europa (Addis mfl. 2011). De store forskjellene skapes av rollen velferdsstaten spiller som tilrettelegger for likestilte familier.

Den norske modellen støtter en forsørger-omsorgsmodell (dual earner/dual carer) og tilbyr subsidierte barnehager, fødselspermisjoner, barnetrygd, kontantstøtte og andre

ytelser. I majoritetsbefolkningen har likestilte barnefamilier en ettertraktet og anerkjent status. Det er forventet at begge foreldre deltar i forsørgelse og omsorg for barn, og at barn begynner i barnehage etter at en delt foreldrepermisjon er over (Aarseth 2010). I 2016 var barnehagedekningen på 96,8 prosent for barn mellom 3-5 år, og 82 prosent for barn mellom 1-2 år (SSB 2016). I husholdningene øker småbarnsfedre sin deltakelse, og spesielt gjelder dette for fedre med lang utdanning (Kitterød og Rønsen 2013a). Mødre med barn i alderen 0-16 år har de siste tiårene økt deltakelsen i lønnet arbeid, og skåret ned på tidsbruken til arbeid i husholdet (Kitterød og Rønsen 2013b).

Det italienske samfunnet har til sammenligning et relativt markant skille mellom arbeidsliv og familieliv, og kvinner som får barn må ofte velge mellom jobb eller familie. For kvinner med barn under tre år var sysselsettingen 54 prosent i 2011, noe som er blant det laveste i Europa (Anxo mfl. 2011). Ser en derimot på italienske kvinner med universitetsutdanning, finner en at denne gruppen har endret sin posisjon på arbeidsmarkedet på kort tid, deres deltakelse er nå på høyde med kvinners deltakelse i nord-europeiske regioner (Estevez-Abe 2013). Deltakelsesnivået blant kvinner med høy utdanning er også høyere enn gjennomsnittet for OECD-landene, til tross for manglende velferdstjenester og få familiepolitiske tiltak som fremmer likestilling (Estevez-Abe 2013).

Endringer er på gang, men det er fortsatt den mannlige forsørgermodellen som dominerer selv om kvinners inntekter har fått økt betydning for husholdet.

ITALIENSK FAMILISME

Den italienske sosiologen Chiara Saraceno beskriver den stereotypiske italienske familien slik:

When one speaks of the Italian family, stereotypes are likely to come to mind; 'strong families' that protect their members, but do not allow them much autonomy, while creating the so-called amoral familism syndrome; a family where wives are subjugated but mothers are strong; and so forth. As all stereotypes, they both reveal and distort the truth (Saraceno 2015:465).

Sterke og tette familieband er internasjonalt kjent som en kjerneverdi i den italienske familieinstitusjonen. «La mamma» har en sentral rolle i forestillinger om «italienskhets» både i hjemlandet og i italienske immigrantmiljøer utenlands (Baldassar 2011). Ifølge World Value Surveys ble det å være «husmor» sett på som en meningsfull oppgave av 54 prosent av befolkningen i Italia (Albertini og Pavolini 2015). Dette er et generelt trekk spesielt i katolske land rundt Middelhavet (Emmenegger 2010). European Values Studies finner at den dominerende meningen i alle kohorter i Italia er at mors yrkesaktivitet er skadelig for barnets utvikling, og spesielt for barn under tre år (Naldini og Jurado 2009).

Sterke familieverdier til tross, normer og verdier om likestilling har spredt seg til alle sosiale lag. Middelklassen er mest positiv til likestilling, mens lavere sosiale lag er minst positivt innstilt (Esping-Andersen mfl. 2013). Siden 2000 har det vært mulig for både mødre og fedre å ta ut foreldrepermisjon opp til 36 uker med 30 prosent av lønnen en hadde før fødselen (Naldini og Saraceno 2008). I 2011 tok 11 prosent av fedrene ut foreld-

repermisjon (Escobedo og Wall 2015), og i 2013 innførte Italia en en-dags obligatorisk og betalt foreldrepermisjon (Addabbo mfl. 2014). Det er få tilbud til barn under tre år, men for barn over tre år er det et tilbud til alle (Rondinelli et.al 2010). Hele 95 prosent av barn i alderen 3-5 år går i barnehage og 25 prosent av barn under 3 år går i barnehage (Saraceno 2016).

TRADISJON OG FORNYELSE I VELFERDSREGIMET

I 2011 var 54 prosent av mødre til barn under tre år i lønnet arbeid (Anxo mfl.2011) Blant to-forsørger familier med små barn viser tidsbruks-undersøkelser at yngre generasjoners foreldre bruker mer tid på å gjøre ting sammen som par og deler mer på omsorg for barn enn eldre generasjoner. De bruker også mindre tid på husarbeid, noe som viser at kjønns-tradisjonelle arbeidsdelinger i hjemmet er i forandring (Saraceno 2015). Småbarnsfedre øker sin deltakelse, og i unge familier der begge jobber skift, er fedre mer involvert i barneomsorgen enn i andre familier (Magaraggia 2013). Denne utviklingen støttes opp av at offentlig barneomsorg for barn over tre år er et universelt og populært tiltak som er ansett for å være positivt for barnas utvikling (Hohnerlein 2009).

Sterkest støtte til likestillingsnormer og offentlige omsorgstjenester finner man blant kvinner med høy utdanning (Esping-Andersen mfl. 2013) og blant yngre generasjoner som oftere enn de eldre foretrekker offentlige velferdstjenester til barn framfor familieomsorg (Calzada og Brooks 2013). Disse normative og kjønnsideologiske endringene får den italienske sosiologen Chiara Saraceno (2016) til å spørre om forskjellene mellom nord- og sør-europeiske velferdsregimer er blitt mindre.

Den tradisjonelle kjernefamilien har fortsatt en hegemonisk status, men utfordres av nye sosiale praksiser og bevegelser. Endringsprosessene er imidlertid flertydige og går i flere retninger. Et viktig poeng er at Italia har en godt utviklet statlig barneomsorgspolitik for barn over tre år, noe som er en hjørnestein i kvinners strategi for å få til balansen mellom jobb og familie.

Der er derimot en økende ambivalens i relasjoner mellom generasjoner når det gjelder kjønnsbestemte forpliktelser og gjensidig avhengighet innad i familier. Småbarnsforeldre foretrekker ofte offentlige løsninger og mer uavhengighet av familien, men på grunn av kutt i velferdstilbud og problemer med arbeidsledighet og deltidsjobber, er slike likestillingsprosesser «frosset til» og unge familier forblir avhengig av besteforeldres vilje og evne til å hjelpe til med barneomsorg og økonomisk støtte (Naldini og Saraceno 2008).

Likevel viser nyere forskning at den italienske familieinstitusjonen endres nedenifra og innenifra. Kvinner er mer yrkesaktive, og den mannlige forsørgermodellen er under press. Det er spesielt kvinner og menn med høy utdanning som utvikler nye likestillingspraksiser.

Utvalget som diskuteres i denne artikkelen, består av italienske mødre med høy utdanning som bor i Norge, og som har tilgang til de mulighetsstrukturene som velferdsstaten tilbyr småbarnsfamilier. I det følgende skal vi se nærmere på hvordan de handler som mobile likestillingsaktører og utformer individuelle kombinasjoner av jobb- og familiebalanser. En likestillingspraksis defineres her som bestående av selvstendig økonomi i form av studielån, arbeidsinntekt og/eller kontante velferdsytelser i ulike kombinasjoner og bruk

av likestillingsorienterte offentlige eller uformelle omsorgstjenester. Med likestillingsorienterte tjenester menes tilbud som anvendes for å delta i lønnet arbeid.

LIKESTILLINGSPRAKSIS I: KONTANTSTØTTE, DELTIDSBARNEHAGE OG DELTIDSJOBB

Alena (38) kommer fra en tradisjonell arbeiderklassefamilie. Moren produserte bilseter, men etter at fabrikken stengte, ble hun hjemmeværende med tre barn.

Alena har en nesten ferdig mastergrad fra et italiensk universitet. Hun møtte sin norske partner da hun jobbet som guide i norsk turistbransje. I flere år bodde de delvis i Italia og delvis i Norge alt etter hvor det var jobber å få. Egentlig ville de slå seg ned i Italia, men finanskrisen og økt arbeidsledighet gjorde at de flyttet til Norge da Alena ble gravid i 2011. I Norge fikk mannen jobb med en gang, men selv fant hun ikke jobb før fødselen. Hun fikk derfor ikke vanlig foreldrepermisjon, men engangs-stønad ved fødsel og senere kontantstøtte. Hun tilpasset seg et mønster der 16 % av familier med barn under 2 år i majoritetsbefolkningen mottar kontantstøtte og 45 prosent av kontantstøttebrukere er innvandrerfamilier (Hamre 2016).

Når hun reflekterer omkring sine erfaringer som mor, sier hun:

Det jeg liker best med livet mitt i Norge er at det er sosialt komfortabelt å være mor her. Du kan være hjemme med barnet, være sammen hele dagen, og kontantstøtten gir deg mulighet til å være hjemme ganske lenge. I Italia må du tilbake på jobb etter en fødselspermisjon på tre måneder. Du kan være hjemme lenger, men da får du bare 30 prosent av lønnen. Noe som er latterlig lite. Her i Norge kan du være en 'ordentlig mor' og være hjemme med barnet opptil et helt år eller til og med lengre. Det synes jeg er veldig, veldig viktig.

Alena fikk full kontantstøtte til datteren var 18 måneder, og etter det begynte barnet i barnehagen på deltid fram til hun fylte tre år. For henne er dette en betydelig velferdsforbedring i forhold til en tre måneders permisjon i hjemlandet men det er ikke en framtidig tilværelse som helt eller delvis hjemme-mor hun ser for seg:

Jeg liker ideen om offentlig barneomsorg, men for barn over tre år. Da jeg vokste opp i Italia tok bestemoren min vare på meg til jeg ble tre år, og så begynte jeg i barnehage. Jeg elsket det! Mange mødre jobbet lange dager på fabrikken og måtte ha små babyer på barneinstitusjoner åtte timer hver dag. (...) Det var tøft for dem å måtte forlate de bitte små ungene. (...).

Det er et generelt trekk ved yngre italienske generasjoner med høy utdanning at de har et ambivalent forhold til å være avhengig av familien og ofte foretrekker offentlige omsorgsløsninger (Saraceno 2015). Alena er et talerør for slike endringer og har en tvetydig holdning til italiensk familisme:

Søsteren min i Italia må la foreldrene våre ta vare på tre-åringen når hun jobber. Jeg liker ikke denne formen for barneomsorg fordi barn har godt av pedagogisk læring og sosiale stimuli som

de får fra andre barn i barnehagen. Besteforeldre kan ikke tilby den samme stimulansen som lekekamerater, venner og pedagogisk profesjonelle lærere. Søsteren min har bare deltidsjobb, så hun har ikke råd til barnehage.

Kontantstøtten er en omdiskutert ytelse, og i media- diskurser er den ofte relatert til en bekymring for at spesielt innvandrerkvinner ikke skal bli godt nok eller fort nok integrert i samfunn og arbeidsliv. Samtidig er det en ytelse som gir Alena en individuell økonomi i tillegg til barnetrygd og en liten inntekt fra en jobb som italiensklærer en kveld i uka. Hun har også tilgang til bruk av en deltids plass i subsidierte barnehager. Hennes likestillingspraksis skapes som en kombinasjon av en liten deltidsjobb og de offentlige velferdsstatytel-sene, kontantstøtte, nedkomststøtte og barnehage. Den passer til hennes forestillinger om at den beste omsorgen for barn under tre år gis hjemme. Hun sammenligner egen praksis med fortidens fabrikkarbeidersker i Italia og morens og søsterens avhengighet av bestemor-omsorg. Hun ser seg selv som mer privilegert enn dem, og markøren for dette er friheten fra familieavhengighet og mulighet til å være mest mulig hjemme de første tre årene uten å miste en selvstendig økonomi.

LIKESTILLINGSPRAKSIS 2: BEDRE RETTIGHETER FOR FAR OG EN GOD HVERDAGSLOGISTIKK

I Italia er barnehagene åpne enten fra 09.00 til 13.30 eller fra 09.00 til 16.00. Heltidsyrkes-aktive mødre kombinerer ofte barnehage og barneskole med familieomsorg (besteforeldre bringer og henter) og/eller med en betalt dagmamma. Slike praksiser er en blanding av offentlige og markedsbaserte tjenester og familieomsorg, og anses for å være gode både for mødre, familie og barn i den lokale konteksten. Som flere forskere har vist kan noen italienske velferdsgoder, som god tilgang til barnehager, støtte opp om kvinners likestilling og integrasjon på arbeidsmarkedet, men samtidig begrenses bruken av godene når de samti-dig er så tett knyttet til avhengigheten mellom generasjonene i familien (Naldini og Jurado 2009; Rondinelli mfl. 2010).

Esther (38) har en doktorgrad i økonomi. Hun, mannen og en tre år gammel sønn forlot Italia i 2010 da hennes norske mann fikk et godt jobbtilbud i Norge. Året etter kom sønn nummer to, og deretter en liten jente. Hun og mannen delte på permisjonene, og Esther gikk tilbake i fulltidsjobb i offentlig administrasjon. På intervju-tidspunktet gikk de to yngste barna i barnehage. Når hun ser tilbake på årene før de flyttet, forteller hun:

I Italia betalte jeg en dame i nabolaget for å passe på sønnen min om morgenen før barnehagen begynte, og hun fulgte ham dit ved åpningstid. Faren min hentet han hjem til lunsj. På den tiden hadde han akkurat blitt deltidspensjonist. Han jobbet tidligere som lege, og moren min var rektor på videregående skole. Etter lunsj fulgte faren min sønnen tilbake til barnehagen, og moren eller faren min hentet han ved stengetid klokken 16.00. Problemet var at jeg jobbet fra 09.00 til 18.00, og hadde lang reisevei. Jeg kom hjem ved 19.00 tiden, hentet ungen, handlet og dro hjem og lagde middag. Mannen min kom hjem i 20.00 tiden. Selv om vi bodde i nærheten av mine foreldre, var det et stressende liv. Det jeg liker best med barneomsorgen i Norge er åpningstidene i barnehagen.

Det utgjør virkelig den største og viktigste forskjellen. Her åpner barnehagen 07.30 og er åpne til 17.00. Jeg jobber fra ni til fire, og det er ikke noe stress å rekke barnehagen i tide. Det er så mye enklere å lage balanse mellom jobb og familie her i Norge. Du trenger ikke å være avhengig av hjelp fra familien.

Den mannlige forsørgermodellens hegemoniske status i Italia innebærer også forventninger fra arbeidsgiverne om at fedre har tilgang til «bakkemannskap» hjemme. Esther utdyper:

Jeg liker måten det norske samfunnet er strukturert på. Det er så bra. [...] om ungene blir syke, kan man hente dem i barnehagen og gå hjem fra jobb. Det er til og med helt i orden at også fedrene kan gå hjem med syke unger, selv om de må forlate jobben midt i et møte. Det kan de ikke i Italia. Jeg og mannen min har begge samme type jobber. Men med det samme vi fikk barn, ble tingene annerledes. Jeg måtte springe rundt og stresse masse og ta vare på guttungen. I Italia ble vi begge helt absorbert av mentaliteten som råder der; mannen må jobbe minst til 20.00 ellers er han ikke noen ordentlig mann. Han ville fått negative sanksjoner fra arbeidsgiveren om han dro hjem for å være med syke barn.

LIKESTILLINGSPRAKSIS 3: BARNEHAGE, SFO OG SELVREALISERING

Som Esther, hadde Sabina doktorgrad og tre barn. Hun var leder av en bedrift som jobbet med grønn teknologi. På en reise i Norge møtte hun sin norske samboer, og de har nå tre gutter. På intervjutidspunktet gikk den yngste i barnehage, og de to eldste på SFO.

Når jeg kom til Norge første gang, jobbet jeg i oljen. Det var få kvinner der den gangen. Men her i Norge følte jeg at mine kolleger så på meg som en kompetent person og en intelligent ingeniør. I Italia så de først og fremst på meg som en ung kvinne, de rangerte feminiteten min høyest, og var mindre interessert i kunnskapene mine. Blant nordmenn følte jeg meg respektert og velkommen som en utdannet og profesjonell person. Jeg ble respektert for mine ideer og min kreativitet. Etter at jeg kom tilbake på jobb etter fødselspermisjonene, ble jeg heller ikke redusert til å være 'bare mor'. Alle mine tre gutter har gått i offentlig barnehage som alle andre unger. Jeg liker likestillingskulturen her.

Sabina og Esther bruker mulighets-strukturene i Norge på forskjellige måter og rangerer tjenestene etter hva de mener er viktigst for dem. For Esther utgjør balansen mellom barnehagens åpningstid og egen arbeidstid den viktigste forskjellen. For Sabina betyr det aller mest at hun opplever seg som en likestilt og anerkjent ingeniør.

LIKESTILLINGSPRAKSIS 4: SUBSIDIERTE STUDENTBOLIGER, STUDIELÅN OG BARNEHAGE

Elisa (31) studerte for å bli lærer i spansk og engelsk. Egentlig ville hun og partneren slå seg ned i Italia og bosette seg i nærheten av hennes familie. Begge satte stor pris på det aktive familielivet der, og ville gjerne se egne barn vokse opp sammen med andre unger i familien, men mannen fikk ikke jobb, og når finanskrisen slo inn for alvor, bestemte de seg for å flytte til Norge. På intervju-tidspunktet, var datteren to og et halvt år, og Elisa var i gang med siste året på studiet. Jentungen gikk i student-barnehagen i nærheten av studentboligene der de bodde.

Elisa kommer fra en liten by i Nord-Italia der faren har et fliseleggingsfirma og moren jobber som sekretær på sykehuset. Hun mottok nedkomststønad da datteren ble født, setter barnetrygden inn på sparekonto hver måned og er glad for å kunne bo i en rimelig studentbolig der datteren kan leke med unger som hun går i barnehage med. I likhet med Alena i dette utvalget er hun ambivalent til offentlig omsorg for barn under tre år:

Jeg tenker ofte på hvor privilegert jeg er her. I Italia har vi bare tre måneders fødselspermisjon. Og for meg, som syntes det var fælt å måtte la henne starte i barnehage da hun var 15 måneder, kan jeg forestille meg hvor tøft det må være å være yrkesaktiv mor i Italia og levere babyen fra seg til andre. Det var en veldig ambivalent følelse for meg å se henne i barnehage allerede før hun var to år gammel. I mine øyne var hun fortsatt en liten baby. [...] På en måte tenker jeg at dette er den beste delen av livet mitt i Norge, – at jeg kan være både mor og student samtidig. Vi kan ha et godt familieliv i en rimelig studentleilighet. I Italia forstår ikke folk hva jeg snakker om, de forestiller seg at studier og familie ikke lar seg kombinere. Å vare på barn og studere på full tid på universitetet, det er muligheter vi ikke har i Italia. Studentboliger finnes ikke. I Norge kan du gjøre som du vil. Jeg kan studere, jobbe og være mor samtidig. Det er lett å overleve her økonomisk sett. Til og med på studielån.

Elisa bruker institusjonelle muligheter som er knyttet til det å være student og mor samtidig. Både bolig og barnehage er subsidierte ytelser, studier er gratis og åpen for alle, og hun får barnetrygd hver måned. Hennes likestillingspraksis er å bruke mulighetene til å få høyere utdanning og sikre en individuell økonomi – noe som i et komparativt perspektiv ikke ville vært mulig i hjemlandet.

LIKESTILLINGSPRAKSIS 5: UTSATT BARNEHAGESTART, JOBB OG DAGMAMMA

På lik linje med Elisa, fikk Minna tilbud om barnehageplass, men siden barnehagen lå et godt stykke unna hjemmet og de ikke hadde bil, valgte hun i stedet å ansette en dagmamma i nabolaget. Minna (40) kom fra en større universitetsby og jobber som språklærer på videregående. Hun flyttet til Norge for å studere nordisk litteratur og mytologi. Etter en tid ble hun samboer med en nordmann, og de fikk en sønn. På spørsmål om hvordan hun kombinerer jobb og familie, sier hun:

Å betale en dagmamma for barnepass er helt vanlig her i Norge når de offentlige løsningene ikke helt passer. Jeg vet ikke om jeg ville ha betalt noen i Italia for å passe barnet mitt. Jeg vet ikke engang om det er et dagmamma-marked der, men jeg synes uansett at hun er trivelig, jeg liker henne og sønnen min er glad og fornøyd. Hun er dagmamma til tre andre unger og han har lekekamerater. Hun tar dem med til parken når det er fint vær. Likevel blir det bare dette året jeg skal bruke dagmamma. Til neste år skal han gå i barnehage. Når jeg tenker på det, ville jeg ikke ha likt å vært mamma i Italia. Da hadde jeg vært nødt til å være avhengig av min mor for å passe han. Det ville jeg ikke ha likt. Det er ikke noe jeg synes noe om.

Minna ser på sin likestillingspraksis som en måte å lage jobb-familie-balanse på som er vanlig blant andre lokale familier som ikke bruker barnehage. Hun prioriterer en omsorgsløsning i gangavstand på strekningen mellom hjem og jobb for å unngå stress med buss til og fra barnehagen i rushtiden. I likhet med Sabina og Esther distanserte hun seg fra tradisjonelle familieverdier i hjemlandet der familieomsorg anses for å være best for barn under tre år. Hennes normative preferanser var offentlige barnehager, også for barn under tre år, om de var tilgjengelig i rimelig avstand.

DISKUSJON

De italienske deltakerne i dette utvalget kommer fra sosio-økonomiske kontekster der begge foreldre har vært yrkesaktive og offentlige barnehager har vært tilgjengelige for barn over 3 år siden 1968 (Hohnerlein 2009). De tilhører en generasjon som er sosialisert inn i en kultur der offentlig og universell barneomsorg har hatt en sentral betydning i barns oppvekst.

Nye muligheter som er blitt tilgjengelig ved å bosette seg i Norge, er en tilgang til offentlige barnehager for alle barn allerede som ett-åringer. Retten til en lang og delt foreldrepermisjon og at også far kan gå hjem fra jobb eller være hjemme med syke barn, er en annen ny side som den nasjonale velferds-strukturen tilbyr. En av mødrene (Elisa) så på egen hverdagspraksis der hun kombinerte studier, barnehage og familieliv som en uvanlig og nesten umulig livsstil i Italia.

Når de sammenligner og reflekterer over erfaringer fra Norge og Italia uttrykker de samtidig at de er virksomme aktører både i endringsprosessene som er på gang i hjemlandet, og i sosiale prosesser i Norge. Som italienere med høy utdanning generelt fra samme generasjon, støtter kvinnene i dette utvalget offentlige løsninger for barneomsorg for barn over tre år, men noen har også en viss ambivalens til barnehager for barn under tre år. Samtlige foretrekker å være selvstendig i forhold til eldre generasjoner i familien. Det er spesielt mulighetene for fulltidsbarnehage for ett-til- treåringer og uavhengighet fra familien som er «stivnet til» i kjølvannet av finanskrisen. I de nye handlingsrommene som er åpnet for dem i Norge, bruker de mulighetene på måter som uttrykker en kritisk holdning til disse aspektene ved «italienskhet».

Hva som er legitime omsorgspraksiser for barn under tre år, er også et kontroversielt spørsmål i den norske majoritetsbefolkningen. I en analyse av småbarnsforeldres omsorgsprosjekter, finner Stefansen og Farstad (2010) at foreldre som skal lage egne omsorgspro-

sjekter, drar veksler på elementer fra to ulike modeller som metaforisk sett kan uttrykkes som «et ordnet løp» og «et skjermet rom». Likestillingssporet i velferdsstatens familiepolitikk legger opp til at mor er hjemme når barnet er nyfødt og de første månedene. Deretter tar fedre pappakvoten og er hjemme med barnet på heltid mens mor jobber. Når permisjonen er over begynner barnet i barnehagen, og foreldre jobber heltid. Dette er «et ordnet løp» (Stefansen og Farstad 2010).

I «et skjermet rom» for omsorg rettes fokus mot barnets behov for å være hjemme til det er modent nok for barnehage. Helst bør barnet både snakke og gå før barnehagestart. Foreldre som støtter en slik omsorgsmodell finner løsninger som kan være kombinasjoner av familiehjelp, kontantstøtte, redusert arbeidstid og/eller foreldre som overlapper hverandres skiftarbeid (Stefansen og Farstad 2010). De som går for «et skjermet rom» er ofte, men ikke alltid, arbeiderklassefamilier. Disse forskjellige omsorgspraksisene er et resultat av en dualisme i den norske velferdspolitikken. En politikk som har fulgt to spor i familiepolitikk ved både å innføre ordninger som støtter opp om to-forsørger familien, men også innføre ordninger som styrker den tradisjonelle mannlige forsørgermodellen (Bungum og Kvande 2015).

I motsetning til i Norge, er universelle statlige barnehager i Italia primært rettet mot barn over tre år. Barnehage-omsorg på fulltid for barn under tre år i Italia er der som her en omstridt omsorgspraksis som er knyttet til forestillinger om at yrkesaktive småbarnsmødre er skadelig for barna (Esping-Andersen 1996; Emmenegger 2010). To av deltakerne, Alena og Elisa, hadde et ambivalent forhold til barnehager for barn under tre år. Alena foretrakk prinsipielt sett barnehage som omsorgspraksis, men helst for barn over tre år. Elisa var ambivalent til å la datteren starte på fulltid i barnehagen 15 måneder gammel. Begge hadde preferanser for en moderat versjon av «et skjermet rom»-modellen. Alena sin datter begynte i barnehagen på deltid da hun var 18 måneder, og skulle starte på fulltid ved tre-års alderen når kontantstøtten tok slutt. For henne var denne omsorgspraksisen relatert til forestillingen om å være en «ordentlig mor» som kunne være hjemme lenge. Elisa ventet med barnehagestart til jenta var 15 måneder, men hadde motstridende følelser for det. Hun følte seg likevel privilegert siden heltidsyrkesaktive mødre i hjemlandet måtte la ungene starte i barnehage allerede før de var et halvt år gamle.

Begge trebarnsmødrene med doktorgrad (Esther og Sabina) fulgte «et ordnet løp»-modellen basert på delt foreldrepermisjon og deretter fulltidsjobb for begge og fulltidsbarnehage for barn fra ett-årsalderen. For Esther handlet det om flyt i hverdagslogistikken, selvstendighet og mer deltakelse fra far. Sabina trivdes med mulighetene for selvrealisering som jobben ga henne og satte pris på kollegenes respekt for henne som en kreativ ingeniør. En anerkjennelse som hun følte ikke ble redusert etter at hun ble småbarnsmor. Minna stilte ingen substansielle spørsmål ved barnehager som omsorgspraksis, men valgte en uformell løsning i nabolaget som passet bedre med hensyn til transport og logistikk. I likhet med andre i utvalget hadde hun en uttalt skepsis til «italiensk» familieomsorg basert på avhengighet av besteforeldre – generasjonens villighet til å yte barneomsorg. I sum kan en si at deltakerne utviklet ulike former for likestillingspraksiser på linje med variasjoner i den norske majoritetsbefolkningen.

FRA «STIVNET» TIL «VILLET» LIKESTILLING

Kjønnssegaltære praksiser og diskurser, arbeidsmarkedsdeltakelse, universelle velferdstjenester og kontantytelser var sider ved den norske velferdsstatens mulighetsrom som de tok i bruk når de utformet egne likestillingspraksiser. Individuelle tilpasninger gjorde det mulig å lage en sosial praksis som passet til studier, jobb og familie på måter som harmonerte med egne preferanser.

For deltakerne i dette prosjektet har migrasjon fra Italia til Norge åpnet for å utforme sosiale praksiser relatert til familie og omsorg på nye og andre måter enn før de flyttet. På makronivå er migrasjonen en mobilitet mellom nasjoner og ulike velferdsregimer. På mikro-nivå er bildet mer preget av at italienske kvinner gir migrasjonen til Norge mening som en individuell og sosial implementering av en «villet» likestillingspraksis som det ikke var mulig å realisere i hjemlandet. En politikk-utvikling som kunne ha ledet til økt tilgang til barnehager også for barn under tre år og muligheten til å lage selvstendige omsorgspraksiser uavhengig av eldre generasjoners villighet til barneomsorg, «stivnet til» i kjølvannet av finanskrisen. Med andre ord kan forventninger, normer og ideer om kjønnsrettferdighet tas med til andre sosiale og geografiske kontekster der de kan, metaforisk sagt, «tines opp» og anvendes lokalt i den norske velferdsstaten. Det handler ikke bare om at geografisk distanse til nær familie og slekt åpner for en frihet til å gjøre familie og omsorg på andre måter enn i hjemlandet (Gabaccia 2000). Det handler også om at unge generasjoners forestilling om likestilling oftere består av forventninger om tilgang til offentlige tjenester enn av normative preferanser for familieomsorg (Calzada og Brooks 2013). En viktig dimensjon ved denne formen for likestilling er forventninger og ønsker om å ha tilgang til en mulighetsstruktur som åpner for økonomisk og sosial selvstendighet og som kan styrke individers samfunnsdeltakelse og kreative selvutfoldelse. Om dette ikke lar seg gjøre i kontekster der likestillingsprosesser er «stivnet», er utvandring en mulighet og et uttrykk for individers tillit til at man kan være mobile likestillingsaktører og skape nye former for «villet» likestilling andre steder.

Dette utvalget består av middelklassekvinner med høy utdanning som lever med norske partnere. Italia har en lang institusjonell historie med offentlige barnehager for barn over tre år helt fra 1968, og barnehager er en viktig og sosialt anerkjent del av den moderne barndommen. Andre innvandrere i Norge, som for eksempel kommer fra Polen eller andre øst-europeiske land, kan ha mer politisk betente erfaringer med barnehager som institusjonsbasert omsorg for alle barn. En ny og interessant forskningsutfordring kan være å utforske og sammenligne likestillingspraksiser mellom familier fra post-sosialistiske land og familier fra middelhavsland som bor i Norge, for å studere hvilken betydning aktørers forankring i ulike velferdsregimer kan ha for måter de utvikler lokale likestillingspraksiser på i norske kontekster. Studier av hva som «stivnes til» i ulike sosiale, økonomiske og politiske prosesser, og hva som kan «tines opp» i mobile likestillingsaktørers bevisste valg i nye kontekster og handlingsrom, kan gi viktige og spennende kunnskaper om hvordan likestilling som levd praksis endres og krysser grenser.

LITTERATUR

- Addabbo, Tindara, Maria Laura Di Tommaso og Anna Maccagnan 2013. «Gender Differences in Italian Children's Capabilities», *Feminist Economics*, November, 90-121. DOI: <https://doi.org/10.1080/13545701.2013.844846>
- Addis, Elisabetta mfl. 2011. *Gender and Wellbeing. The Role of Institutions*. Farnham: Ashgate.
- Albertini, Marco og Emmanuele Pavolini 2015. «Care Policies in Italy between a national frozen landscape and local dynamism». I: Ugo Ascoli og Emmanuelle Pavolini (red.): *The Italian welfare state in a European perspective: A comparative analysis*. Bristol: Policy Press. DOI: 10.1332/policypress/9781447316886.003.0005
- Anxo, Dominique mfl. 2011. «Gender differences in time use over the life course in France, Italy, Sweden and the U.S.», *Feminist Economics*, 17, 159-19. DOI: <https://doi.org/10.1080/13545701.2011.582822>
- Aarseth, Helene 2010. «Husarbeid i limbo? Emosjonelle investeringer i den husmorløse familien», *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 349-365.
- Baldassar, Loretta 2011. «Obligation to People and Place. The National in Cultures of Caregiving». I: Loretta Baldassar og Donna Gabaccia: *Intimacy and Italian Migration. Gender and Domestic Lives in a Mobile World*. New York: Fordham University Press.
- Bjørnholt, Margunn mfl. 2017. «The Role of Family Policy Regimes on Work-Family Adaptions: Polish Parents in Norway and Poland», *Central and Eastern European Migration Review*, Vol. 6, No. 2, 31-50. DOI: 10.17467/ceemr.2017.12
- Bjørnholt, Margunn. og Kari Stefansen 2018. «Same but different: Polish and Norwegian parents' work-family adaptions in Norway», *Journal of European Social Policy*, 1-13. DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928718758824>
- Borjas, George 1999. «Immigration and welfare magnets», *Journal of Labor Economics*, 17, 607-637.
- Bungum, Brita og Elin Kvande 2015. «Historien om kontantstøtten. Fra valgfrihet til marginalisering». I: Brita Byngum, Ulla Forseth og Elin Kvande (red.) *Den norske modellen. Internasjonalisering som utfordring og vitalisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Calzada, Ines og Clem Brooks 2013. «The Myth of Mediterranean Familism», *European Societies* 15: 514-534. DOI: <https://doi.org/10.1080/14616696.2013.836402>
- De Tona, Carla 2011. «Mothering Contradictory Diasporas. Negotiation of traditional motherhood roles among Italian migrant women in Ireland». I: Loretta Baldassar og Donna Gabaccia: *Intimacy and Italian Migration. Gender and Domestic Lives in a Mobile World*. New York: Fordham University Press.
- Eggebo, Helga 2010. «The Problem of Dependency: Immigration, Gender and the Welfare State», *Social Politics* 17 (3), 295-322. DOI: <https://doi.org/10.1093/sp/jxq013>
- Ellingsæter, Anne-Lise 2006. «The Norwegian Childcare Regime and Its Paradoxes». I: Ellingsæter Anne-Lise og Arnlaug Leira (red.): *Politicising Parenthood in Scandinavia: Gender Relations in Welfare States*, 121-144, Bristol: The Polity Press.
- EIGE European Institute for Gender Equality Annual Report 2013, Vilnius, Lithuania. DOI: 10.2839/73116
- Emmenegger, Patrick 2010. «Catholicism, Job Security Regulations and Female Employment: A Micro-level Analysis of Esping-Andersen's Social Catholicism Thesis», *Social Policy & Administration*. Vol. 44 (1): 20-39. DOI: 10.1111/j.1467-9515.2009.00698.x

- Escobedo, Anna og Karin Wall 2015. «Leave policies in Southern Europe: continuities and changes», *Community, Work & Family*, 18:2, 218-235. DOI: <https://doi.org/10.1080/13668803.2015.1024822>
- Esping-Andersen, Gøsta 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gøsta 1996. «Welfare States without Work: the Impasse of Labour Shedding and Familialism in Continental European Social Policy». I: Gøsta Esping-Andersen (red.): *Welfare States in Transition*, pp. 66–87. London: Sage.
- Esping-Andersen, Gøsta mfl. 2013. *The Fertility Gap in Europe: Singularities of the Spanish Case*. Social Studies Collection No. 36, 'la Caixa' Welfare Projects, Barcelona.
- Estevez-Abe, M. 2013. «An International Comparison of Gender Equality: Why is the Japanese Gender Gap so Persistent?», *Japanese Labor Review*, vol. 13, no.2, 82-100.
- Gabaccia, Donna 2000. *Italy's Many Diasporas*. London: UCL Press.
- Giddens, Anthony 1990. *Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Halvorsen, Terje 2010. «'Vi var 'degos, svartinger eller skjevøyde'; utlendinger i den norske handelsflåten 1950-75'», *Arbeiderhistorie*, 120-131.
- Hamre, Karin 2016. *Kontantstøtte blant innvandrere, 2015. Økte forskjeller i kontantsstøttebruk*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Hohnerlein, Eva.Maria 2009. «The Paradox of Public Preschools in a Familist Welfare Regime: The Italian Case». I: K. Schweive og H. Willekens (red.): *Child Care and Preschool Development in Europe*. London: Palgrave Macmillan.
- IMMI.se. Immigrant Instituttet, Göteborg.
- Kitterød, Ragni Hege og Marit Rønsen 2013(a). «Hvem er de nye involverte fedrene?», *Økonomiske analyser*, 5/2013. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Ragni Hege og Marit Rønsen 2013(b). «Yrkes- og familiearbeid i barnefasen. Endring og variasjon i foreldres tidsbruk 1970-2010», Rapport 44/2013. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kvande, Elin og Trine-Lise Bye 2016. «Fedre mellom to omsorgsregimer – Arbeidsinnvandreres møte med den norske fedrekvoten», *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, nr. 2, 06/22, vol. 31. 165-186.
- Magaraggia, Sara 2013. «The crisis in young parents' experience: new opportunities of cultural innovation?», Paper to the ESA-conference, Turin, 28.-31. august 2013.
- Meggiolaro, Silvia 2017. «Childcare by grandparents in married and cohabiting couples: evidence from Italy», *The British Journal of Sociology*, LSE, 1.-21. august. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12292>
- Naldini, Manuela og Teresa Jurado 2009. «Families, markets and welfare states: the southern European model», paper presented at the 7th ESPAnet conference, Urbino.
- Naldini, Manuela og Chiara Saraceno 2008. «Social and Family Policies in Italy: Not Totally Frozen but Far from Structural Reforms», *Social Policy & Administration* 42(3): 733-48. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2008.00635.x>
- Odden, Gunhild 2016. «They assume dirty kids means happy kids' Polish female migrants on being a mother in Norway», *Miscellanea Anthropologica et Sociologica*, 17 (3), 51-69.
- Ripoll, Juan 1968. *Norske og utenlandske sjømenn. Noen preliminnære undersøkelser om et mulig tilfelle av etnosentrisme og dens historiske bakgrunn*. Magisteravhandling. Institutt for sosiologi. Universitetet i Oslo.

- Rondinelli, Concetta, Arnstein Assve, Francesco Billari 2010. «Women's wages and childbearing decisions: Evidence from Italy», *Demographic Research* 22 (19): 549-57. DOI: [10.4054/DemRes.2010.22.19](https://doi.org/10.4054/DemRes.2010.22.19)
- Saraceno, Chiara 2015: «Trends and Tensions within the Italian Family». I: E. Jones og G. Pasquino: *The Oxford Handbook of Italian Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Saraceno, Chiara 2016. «Varieties of familialism: Comparing four southern European and East Asian welfare regimes», *Journal of European Social Policy*, vol.26(4), 314-326, SAGE. DOI: <https://doi.org/10.1177/0958928716657275>
- Schiefloe, Per Morten 2004, 14.august. «Lukkede fellesskap», *Adresseavisen*.
- Sciortino, Giuseppe 2016. «Immigration». I: *The Oxford Handbook of Italian Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Scotto, Giuseppe 2015. «From 'emigrants' to 'Italians' - what is new in Italian migration to London?», *Modern Italy*, April, 1-13. DOI: <https://doi.org/10.1080/13532944.2015.1032231>
- Smith, Dorothy 1987. *The Everyday World as Problematic*. Milton Keynes: Open University Press.
- Smith, Dorothy 2005. *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Lanham, Md.: AltaMira.
- SSB 2015, *Befolkningsstatistikk*. Oslo.
- SSB 2016, *Befolkningsstatistikk*. Oslo.
- Stefansen, Kari og Gunhild Farstad 2010. «Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter», *Tidsskrift for samfunnsforskning*, vol. 49, nr. 3, 342-374.
- Swidler, Ann 2001. *Talk of Love: How Culture Matters*. Chicago, IL; London: University of Chicago Press.
- Thagaard, Tove 2013. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Perez, Sofia og Maria Rhodes 2015. «The Evolution and Crisis of the Social Models in Italy and Spain». I: Jan Erik Dølvik og Andrew Martin (red.): *European Social Models from Crisis to Crisis. Employment and Inequality in the Era of Monetary Integration*. Oxford: Oxford University Press.